

Եվգենյա Սարգսյան
Արցախի պետական համալսարանի մանկավարժության և հոգեբանության
ամբիոնի դոցենտի պաշտոնակատար
Javadyan@mail.ru

**ԱՐԻԿՏԻՎ ՎԱՐՔԸ ԱՆԲԱՐԵՆՊԱՍՏ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
 ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱՐԴՑՈՒՆՔ**

Սույն հոդվածի արդիականությունը կայանում է նրանում, որ այսօր սոցիալ վտանգավոր երևույթ է հանդիսանում ադիկտիվ վարքը: Ժամանակակից հասարակությունում գոյություն ունեն պայմաններ, որոնք նպաստում են ադիկտիվ վարքի տարածմանը: Հուզական կայունության հիմնախնդիրը անմիջական փոխկապակցված է ադիկտիվ վարքի հետ:

Ցայսօր շարունակվում են բնավորության մեջ լայն տարածում ունենալ առողջության համար այնպիսի անբարենպաստ հոգեկան վիճակներ, ինչպիսիք են տագնապալիությունը, կյանքից անբավարարվածության զգացումը, անվստահություն, վաղվա օրվա համար, վախը երեխայի ապագայի մասին, գրգռվածությունը, ագրեսիվությունը, դեպրեսիան:

Հոդվածում մատնանշվել են ադիկտիվ վարքի ձևավորման և դրանից խուսափելու հիմնական ուղիները:

Բանալի բառեր. ադիկտիվություն, հուզական կայունություն, դեստրուկտիվ վարք, սուրբագաստ, պատերն, դեֆիցիտի համախտանիշ, անհարմարականություն, բնավորության շեշտվածություն, թերաթժեքության բարդույթ, հանդուրժողականություն:

Евгения Саркисян
Исполняющая обязанности доцента
кафедры педагогики и психологии
Арцахского государственного университета

АДДИКТИВНОЕ ПОВЕДЕНИЕ-РЕЗУЛЬТАТ СОЦИАЛЬНО НЕБЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ

Актуальность данной статьи заключается в том, что в настоящее время аддиктивное поведение является социально опасным явлением. В современном обществе существуют условия, которые способствуют распространению аддиктивного поведения. Конфликт эмоциональной устойчивости непосредственно связан с аддиктивным поведением. До сих пор широкое распространение в характере продолжают иметь такие неблагоприятные для здоровья душевные состояния, как тревожность, чувство неудовлетворенности жизнью, неуверенность в завтрашнем дне, страх за будущее ребенка, возбудимость, депрессия.

В статье были намечены основные пути формирования и избежания аддиктивного поведения.

Ключевые слова: аддиктивность, эмоциональная устойчивость, деструктивное поведение, суррогат, паттерн, синдром дефицита, дискомфорт, акцентуация характера, комплекс неполноценности, толерантность.

Evgenya Sargsyan
Office executor reader of the Chair of pedagogics and psychology
Artsakh State University

ADDICTIVE BEHAVIOR-THE RESULT OF AN UNFAVORABLE SOCIAL ENVIRONMENT

The relevance of this article lies in the fact that the addictive behavior is socially dangerous phenomenon nowadays. The conditions that facilitate the spread of addictive behavior exist in today's society. Conflict of emotional stability is directly related to addictive behavior.

Until now such adverse mental health conditions such as anxiety, frustration of life, insecurity, fear for the future of the child, anxiety, depression are widely inherent in character.

The paper outlines the main ways of forming and avoiding addictive behavior.

Keywords: addiction, emotional stability, destructive behavior, surrogate ,pattern, deficit disorder, discomfort, accentuation of character, inferiority complex, tolerance.

Աշխարհաքաղաքական զարգացումների մեր օրերում բարենպաստ պայմաններ են ստեղծվում մարդկանց մոտ ադիկտիվ վարքի ձևավորման համար: Հոդվածի թեմայի արդիականությունը այն է, որ ադիկտիվ վարքը վտանգավոր է ոչ միայն հասարակության, այլև երիտասարդ սերնդի հոգեկան ու անձնային զարգացման առումով: Ժամանակակից

հասարակության սոցիալապես անբարենպաստ միջավայրի արդյունքում պայմաններ են ստեղծվում աղիկտիվ վարքի դրսևորման համար: Այստեղ է, որ հաճույք ստանալու հնարավորությունը դառնում է կենսական ոճ: Այսպիսի ոճն ավելի դյուրին է դարձնում համակարգչային խաղերով, թմրանյութերով ու ակոհոլով տարվելու հնարավորությունը: Մա նաև կապված է այն հանգամանքի հետ, որ այսպիսի հեղուկախտակա մոդուսներն իրականում չեն պահանջում բարձր ինտելեկտուալ լարվածություն:

Աղիկտիվ վարքի ձևավորմանը նպաստում է նաև բնակչության կենսամակարդակի անկումը, ինչը փոխադարձ ազդեցության կապի մեջ է հանցագործությունների դինամիկ աճի և մասսայական արժեզրկումների գործընթացի հետ: Աղիկտիվ վարք ունեցող երեխաները դժվար են հարմարվում կյանքի այն բարդ իրադարձություններին, որոնք ծնվում են սոցիալ-տնտեսական բարդ պայմաններից, նորընտանեկան կոնֆլիկտներից, մտքերի կորստից ու սոցիալական ստերեոտիպերի կտրուկ փոփոխություններից: Եվ միշտ չէ, որ հասարակության այսօրվա անդամը կարողանում է հասնել հոգեբանական ու ֆիզիկական հարմարավետության:

Ոչ աղիկտիվ անձինք բնորոշվում են մի շարք այնպիսի հատկանիշներով, ինչպիսիք են ոչ արտահայտված ինտելեկտուալ ու հոգևոր հետաքրքրությունները, բարոյական բարդ նորմերը, հուզական կայունությունը, ամաչկոտության զգացումը, որը զուգակցված է անպատասխանատվության հետ, որոշումներ կայացնելուց խուսափելու հակումը և այլն:

Հուզական կայունության խնդիրն անմիջականորեն առնչվում է աղիկտիվ վարքի հետ: Ոչ բոլոր մարդկանց է, որ հաջողվում է կարգավորել իրենց հուզական վարքը: Մթերեսները, որոնք հաճախակի են ու երկարատև բացասաբար են ազդում ոչ միայն մարդկանց հոգեբանական վիճակի, այլև ֆիզիոլոգիական առողջության վրա:

Միլլերի կարծիքով աղիկտիվ վարքը տարբեր նյութերի չարաշահումն է, որոնք փոխում են անձի հոգեվիճակը՝ կախվածություն առաջացնելով այնպիսի վնասակար նյութերից, ինչպիսիք են թմրանյութը, ակոհոլը, մուլեգին խաղերը և այլն¹: Իսկ ահա Ա. Ե. Լիչիկոն և Պ. Կորոլենկոն աղիկտիվ վարքը դիտում են դեստրուկտիվ վարքի մի ձև, որը ենթադրում է հետագում իրական կյանքից, հոգեբանական օտարում, հոգեբանական վիճակի փոփոխություն, որոնք ուղեկցվում են հույզերի զարգացմամբ²: Փորձը ցույց է տալիս, որ աղիկտիվ վարքի ձևավորման ժամանակ միջանձնային հարաբերություններին փոխարինելու են գալիս սուրագատ /թերմացք/ առարկաներն ու երևույթները: Իսկ ահա Ա. Ե. Այվազովայի, Ս. Ն. Չայցևայի, Ա. Ծ. Եգորովայի կարծիքով աղիկտիվ վարք ունեցողները իրենց ձգտումներն իրականություն են դարձնում ինտիմության արհեստական պատկերների կերպով՝ գիտակցական մակարդակում օգտագործելով ինքնապաշտպանության այն մեխանիզմները, որոնք անվանում են «մտածողության ցանկություններ»³: Այսպիսի ինքնապաշտպանության էությունը այն է, որ մարդը, հակառակ պատճառառեստանալիս կապերի տրամաբանության, թույլ է տալիս իր ապրումներին այն, ինչը ոչ թե իրականությանն է համապատասխանում, այլ իր ցանկություններին:

Վ. Դ. Մոսկոլենկոյի կարծիքով աղիկտիվ վարքը այն կրկնվող սովորությունն է, որը բարձրացնում է հիվանդության ռիսկը կամ կապված է անձնային կամ սոցիալական հիմնախնդիրների հետ⁴:

Ա. Վ. Խուդյակովն ընդգծում է աղեկտիվ վարքի չորս տիպեր՝ սոցիալական, հոգեբանական, ֆիզիոլոգիական և կլինիկական: Սոցիալական աղիկտիվ վարքին նա վերագրում է հոգեակտիվ նյութերի խմբային օգտագործման երևույթը: Հոգեբանական կողմն ըստ հեղինակի մոտիվների, դրդապատճառային համակարգի թուլացման երևույթն է, հոգեակտիվ նյութերի խմբային օգտագործման ձևավորումը: Ֆիզիոլոգիական տիպը բնորոշվում է խմբային ձևով օգտագործվող նյութերի ամրապնդման չարաշահման նկատմամբ դրսևորվող հանդուրժողականությամբ: Թուլեանտության հակվածությամբ:

Աղիկտիվ վարքի կլինիկական տիպին բնորոշ են բնավորության շեշտվածությունը, հուզական վարքային խանգարումները⁵:

Անդրադառնանք աղիկցիայի հիմնական նշաններին.

- չվերահսկվող վարքի պատկեր,
- չնայած գիտակցվում են ասոցիալ արարքի հետևանքները, այնուամենայնիվ ընդունակ չէ վերջ տալ այդ վարքին,

ինքնաքայքայվող վարքի կայուն շարունակականություն
 - վարքի հետ կապված տրամադրության լուրջ փոփոխություններ,
 - Այդպիսի վարքին հատկացվող անսահմանափակ ժամանակահատվածը և դրանից ազատվելու անհնարինությունը,

¹ Տե՛ս՝ Старшенбаум Г. В., Аутиктология: Психология и психотерапия зависимости. М.: Копито-центр, 2006.- с. 27.

² Տե՛ս՝ Ильин Е. П., Эмоции и чувства.- СПб. Питер, 2008, с. 8.

³ Старшенбаум Г. В., Аутиктология: Психология и психотерапия зависимости. М., Копито-центр, 2006, стр. 27.

⁴ Москаленко В. Д., Зависимость: семейная болезнь. М., 2008, с. 27

⁵ Տե՛ս՝ Худяков А. В., Клинико-социальный анализ формирования и профилактика зависимости от психотивных веществ у несовершеннолетних, М.: 2003, с. 102

- Այդպիսի վարքի հետևանքով սոցիալական կամ մասնագիտական գործունեության ընդհատումը:

Ուսումնասիրելով աղիկտիվ վարքի մասին տարբեր հեղինակների մոտեցումները, մասնավորապես Բրոդսկու կողմից մշակված տեսությունը, գալիս ենք այն համոզման, որ բոլոր աղիկցիայի տեսակների գենեզիսում ֆիզիոլոգիան չնչին դերակատարություն ունի:

Աղիկցիան ստեղծվում է ոչ թե հոգեակտիվ նյութերով կամ օբյեկտներով, այլ խոսքով. մարդը կարող է իրեն պահել առողջ և անառողջ կերպով:

Աղիկցիայի յուրաքանչյուր դրսևորում /քիմիական և ոչ քիմիական/ էությամբ նման էն: Աղիկցիան իր մեջ ներառում է ինչպես քիմիական, այնպես էլ հուզական կախվածություն: Քիմիական կախվածությունը հոգեակտիվ նյութերից առաջացած այն սոմատիկ վիճակն է, որը թմրեցնող ազդեցություն է ունենում օրգանիզմի վրա: Դրանց թվին են պատկանում ոչ միայն թմրանյութերը, այլև հոգեմեդիկամենտները, այլև կոֆեինը, դեղային ու կենցաղային քիմիան և այլ միջոցներ:

Բերյոզինի ուսումնասիրություններով բացահայտվել է հետևյալ օրինաչափությունը. Պաթոլոգիական հուզական պահանջմունքների բավարարումը աղիկտիվ վարքը կրողի մոտ առաջացնում է հաճույքի և թեթևության զգացում:

Հոգեբաններն այսօր հստակորեն տարբերակում են աղիկտիվ վարքի զարգացման հետևյալ հինգ փուլերը.

1. **Բացահայտում**- միջոց, որի օգնությամբ հնարավոր է հեշտությամբ փոխել հոգեկան վիճակը,
2. Այդ միջոցը սովորաբար օգտագործում է դժվար պահի,
3. Աղիկտիվ վարքը դառնում է նրա անձի մի մասը և քննադատության չի ենթարկվում,
4. Անձի աղիկտիվ վարքի մասը սկսում է որոշել աղիկտի հետագա քայլերն ու կյանքը,
5. Օրգանիզմում քայքայվում են հոգեբանական ու կենսաբանական գործընթացները:

Հաշվի առնելով այս հինգ փուլերի գոյության փաստը, պետք է ուշադրություն դարձնել աղիկտիվ վարք ունեցողի վրա: Նրան սկսում են բնորոշ դառնալ, ինչպես արդեն նշվել է վերը՝ ինտելեկտուալ և հոգևոր հետաքրքրությունների նվազ արտահայտվածությունը, անկայունությունը, բարոյական նորմերի բացակայությունը, ագահության ու անպատասխանատվության զգացումը: Աղիկտիվ վարք ունեցողը չափազանց ծանր է տանում կյանքի դժվարությունները, քան ճգնաժամային իրադրությունները: Շատ հաճախ նա ձգտում է հեռու մնալ որոշումներ կայացնելու իրողությունից, ճիշտ խոսելուց, հատկապես հակված է դառնում մեղադրել ուրիշներին: Նրան բնորոշ են դառնում նաև տագնապայնությունն ու կախվածությունը, տրամադրության հաճախակի փոփոխություններն ու վարքի կրկնությունը:

Ե. Վ. Ջմանովսկայան նշում է¹, որ աղիկտները տառապում են հաճույքի դիֆիցիտի համախտանիշով, ինչը դրսևորվում է մշտական ձանձրույթի և ապաթիայի ձևով:

Այսպես, կարելի է եզրակացնել, որ աղիկտիվ վարքն իրենից ներկայացնում է դեստրուկտիվ /ապակառուցողական/ վարքի մի ձև, որն արտահայտվում է իրականությունից հեռանալու մղումով: Նա որոշ նյութեր օգտագործելով ուղղակի փոխում է իր հոգեվիճակը և սկսում տառապել ներքին աններդաշնակ ապրումներից:

Որպես կանոն, երկակի /ամբիվալենտ/ կենսակերպ վարելով, աղիկտը սկսում է թաքցնել իր անձը շրջապատողներից: Նա պատրաստ է համաձայնության նշաններ ցույց տալ նույնիսկ այն պարագայում, երբ համոզված է, որ արտահայտվող տեսակետը հեռու է իրականությունից կամ սեփական համոզմունքներից: Այսպիսի վարք ունեցողները չունեն և չեն կարող ունենալ բավարար ինքնուրույնության զգացում և պատրաստ են կատարել ցանկացած աշխատանք՝ շրջապատողների աջակցությանն ու սիրուն արժանանալու համար: Անօգնականության զգացումը պարուրում է նրանց, եթե մտերիմ մարդկանց հետ խզվում են կապերը: Մերժված լինելը նրան սարսափ է պատճառում: Նա խոցելի է և եթե նրան քննադատում են, ապա խորապես վիրավորվում է:

Վոստրոնկոտտովի դիպուկ սահմանմամբ <<Թերաթեքության բարդույթը>> թաքնված է աղիկտիվ վարք ունեցողների մոտ, ինչի արդյունքում գեներացվում են գերկուլպենսատորային հակազդումները, և նա, չկարողանալով ապրել ընդունված նորմերին համապատասխան, ստախտությունը դարձնում է վարքային ստրատեգիա:

Վերը նշված բոլոր հատկանիշները ի մի բերելով կարող ենք ասել, որ աղիկտիվ վարքը բացասական է բառի ամենաընդգրկուն իմաստներով, և այսպիսի վարքի ձևավորման ռիսկի գործոնը պետք է փնտրել ծնողական և մանկավարժական անուշադրության, ասոցիալ վարք ունեցող հասակակիցների հետ շփման ու դեպրեսիվ խանգարումների մեջ: Ավելին, կախվածության ձևավորման հիմնական դերը պատկանում է մանկության տրավմային: Ընտանիքը և դաստիարակող ինստանցիաները պետք է լուրջ ուշադրություն դարձնեն հուզական վարքային դրսևորումներին: Պետք է հիշել, որ երեխաները բեկում են իրենց միջով ծնողների ու մեծահասակների դրսևորված հույզերն ու ապրումները: Կախվածության վարքը կարող է ձևավորվել յուրաքանչյուր ընտանիքում: Ըստ որում դրանց ձևավորման վրա կարող են ազդել սոցիալական նկարագիր ունեցող գործոններ: Աղիկտիվ վարքը ժառանգական չէ: Պարզապես պետք է հիշել, որ գոյություն ունի աղիկտիվ վարքի ձևավորման ընտանեկան միջավայրի նախատրամադրվածություն, որից ամեն կերպ պետք է խուսափեն ծնողները:

¹ Стів Змановская Е. В., Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения). М., «Академия», 2004.- с. 120

Պետք է խստորեն պահվեն բոլոր այն նորմերը, որոնք երեխայի մտածողության մեջ ձևավորում են արժեք հասկացությունը, բարոյականությունն ու դրական մոտիվը:

Չպետք է մոռանալ, որ նույն ադիկտիվ վարքագիծը հուզական վարակի էֆեկտով, հատկապես դեռահասության և պատանեկության շրջանում կարող է վառ ընդօրինակման օրինաչափ երևույթ դառնալ: Իսկ սա հանրային և սոցիալական նկարագիր ունեցող վտանգ է, սպառնալիք աճող սերնդի ապագայի դրական տեսլականի համար:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Березин С. В., Психология наркотической зависимости и созависимости. М., МПА, 2011. - 254 с.
2. Змановская Е. В., Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения). М., «Академия», 2004. - 288 с.
3. Ильин Е. П., Эмоции и чувства.- СПб. Питер, 2008, 783 с.
4. Москаленко В. Д., Зависимость: семейная болезнь. М., 2008, 352 с.
5. Руководство по аддиктологии. Под ред. В. Д. Менделеева.- СПб.: Речь, 2007. 768 с.
6. Старшенбаун Г. В., Аудипатология: Психология и психотерапия зависимости. М., Копито-центр, 2006., 367 стр.:
7. Худяков А. В., Клинико-социальный анализ формирования и профилактика зависимости от психотивных веществ у несовершеннолетних, М.: 2003, с. 102.